

RAAD VOOR DIERENAANGELEGENHEDEN

JAARVERSLAG 2022

2023, Raad voor Dierenaangelegenheden, Den Haag
© Sommige rechten zijn voorbehouden / Some rights reserved
Voor deze uitgave zijn gebruiksrechten van toepassing zoals vastgelegd
in de Creative Commons licentie Naamsvermelding 3.0 Nederland.
Voor de volledige tekst van deze licentie zie <http://www.creativecommons.org/licenses/by/3.0/nl/>

Redactie, tekst:

Bert Kleiboer

Opmaak en drukwerk:

Xerox | OSAGE, Den Haag

Foto omslag:

Slowmotiongli / Adobe Stock

Foto's binnenwerk:

Copyright vermeld bij de foto

www.rda.nl

Raad voor Dierenaangelegenheden
Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Bij het drukken van dit jaarverslag is gebruik gemaakt van papier dat het keurmerk Forest Stewardship Council® (FSC®) draagt. Bij dit papier is het zeker dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid. Ook is het papier 100% chloorvrij gebleekt en 100% gerecycled.

RAAD VOOR DIERENAANGELEGHENEDEN

JAARVERSLAG 2022

RAAD VOOR DIERENAANGELEGHENEDEN

Doel en activiteiten van de Raad

De Raad voor Dierenaangelegenheden (RDA) is een onafhankelijke raad van deskundigen die de bewindspersonen van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) gevraagd en op eigen initiatief adviseert over multidisciplinaire vraagstukken op het gebied van dierenwelzijn inclusief diergezondheid en ethische vraagstukken. De RDA bestaat op dit moment uit circa 40 leden met zeer uiteenlopende achtergrond en deskundigheid, die zitting hebben op persoonlijke titel en zonder last of ruggespraak.

De Raad voor Dierenaangelegenheden behandelt vraagstukken over de volle breedte van het dierbeleid: over productie- en proefdieren, over hobby- en gezelschapsdieren en over gehouden en 'in het wild levende' dieren.

De Raad legt het resultaat van zijn beraadslagingen neer in een zogenaamde zienswijze. Die geeft een overzicht van wetenschappelijke en maatschappelijke achtergronden van een vraagstuk, en adviseert over beleidsrichtingen en oplossingsrichtingen voor dilemma's. Consensus is niet noodzakelijk, een zienswijze van de Raad kan minderheidsstandpunten bevatten.

Inhoud

Doel en activiteiten van de Raad	4
Woord vooraf: dierwaardigheid in de wet	5
RDA in 2022 Afsluiting eerste <i>Staat van het Dier</i>	6
Doden van dieren aan het licht	12
Dilemma's in de wildopvang	14
Doden van zorgbehoevende dieren	16
Jong RDA zorgt voor verbinding met de nieuwe generatie	18
Evaluatie 2015-2021: vanuit verbindende kracht versterken	20
Vooruitblik op 2023	22
De Raad aan het werk	24
RDA-leden en hun achtergrond	25
Leden Jong RDA	26
Personeel en organisatie	26

Woord vooraf: dierwaardigheid in de wet

2022 was weer een bewogen jaar voor de veehouderij, waarin de stikstofproblematiek en boerenprotesten veel aandacht opeisten. Het was ook het jaar waarin de wetgeving voor dierenwelzijn een interessante verandering onderging.

De minister van LNV heeft in november aangegeven hoe hij aan de slag wil gaan met het in 2021 aangenomen amendement op de Wet dieren. Die aanpassing moet ervoor zorgen dat beperkingen van houderijsystemen geen rechtvaardiging meer mogen zijn voor dierenleed of inbreuk op het welzijn. Simpel gesteld: systemen horen aangepast te zijn aan de behoeften en het natuurlijk gedrag van dieren. En niet andersom, zoals in de praktijk nog vaak het geval is. De gewijzigde wet kan dus grote gevolgen hebben voor huidige veehouderijsystemen. Het kabinet wil de uitvoering regelen via een algemene maatregel van bestuur, waarin wordt bepaald welke beperkingen in het natuurlijk gedrag van dieren niet meer zijn toegestaan. Dit wordt gebaseerd op de uitkomsten van het convenant dierwaardige veehouderij, waaraan inmiddels wordt gewerkt door vertegenwoordigers van het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties. Zij gaan aan de slag met de zes leidende principes voor dierwaardige veehouderij.

De RDA formuleerde deze principes in 2021, in de zienswijze *Dierwaardige veehouderij*. Waar voorheen systemen werden geoptimaliseerd door negatieve aspecten bij te schaven, gaat 'dierwaardigheid' uit van positief welzijn. Dieren moeten natuurlijk gedrag kunnen vertonen en de mogelijkheid hebben om op veranderingen in hun omgeving te reageren. Onze leidende principes waren richtinggevend bedoeld; zowel voor ontwerpprocessen als in het gesprek met stakeholders over de veehouderij van de toekomst. Ze krijgen nu dus een prominente rol in de uitvoering van wetgeving. We zijn benieuwd hoe dit uitpakt.

Foto: Paul Voorham Fotografie

Voorzitter Jan Staman (l) en secretaris-directeur Marc Schakenraad

Niet alleen voor het dier, ook voor de dierhouders. De dierwaardigheid van houderijsystemen zou een gelijkwaardig en integraal onderdeel moeten zijn van de transitie in de veehouderij die op dit moment gaande is. Alleen dan is een toekomstgerichte veehouderij mogelijk.

De zienswijze heeft daarvoor een degelijk fundament gelegd. Het is een mooi voorbeeld van de bijdrage die de Raad levert aan opgaven op het gebied van welzijn en gezondheid van dieren en ethische vraagstukken. In het afgelopen jaar hebben we opnieuw gewerkt aan verschillende zienswijzen op uiteenlopende onderwerpen, waarvan we er drie hebben afgerond. Dit jaarverslag geeft een overzicht hiervan, én van de andere activiteiten van de Raad in 2022.

Marc Schakenraad, secretaris-directeur

Jan Staman, voorzitter

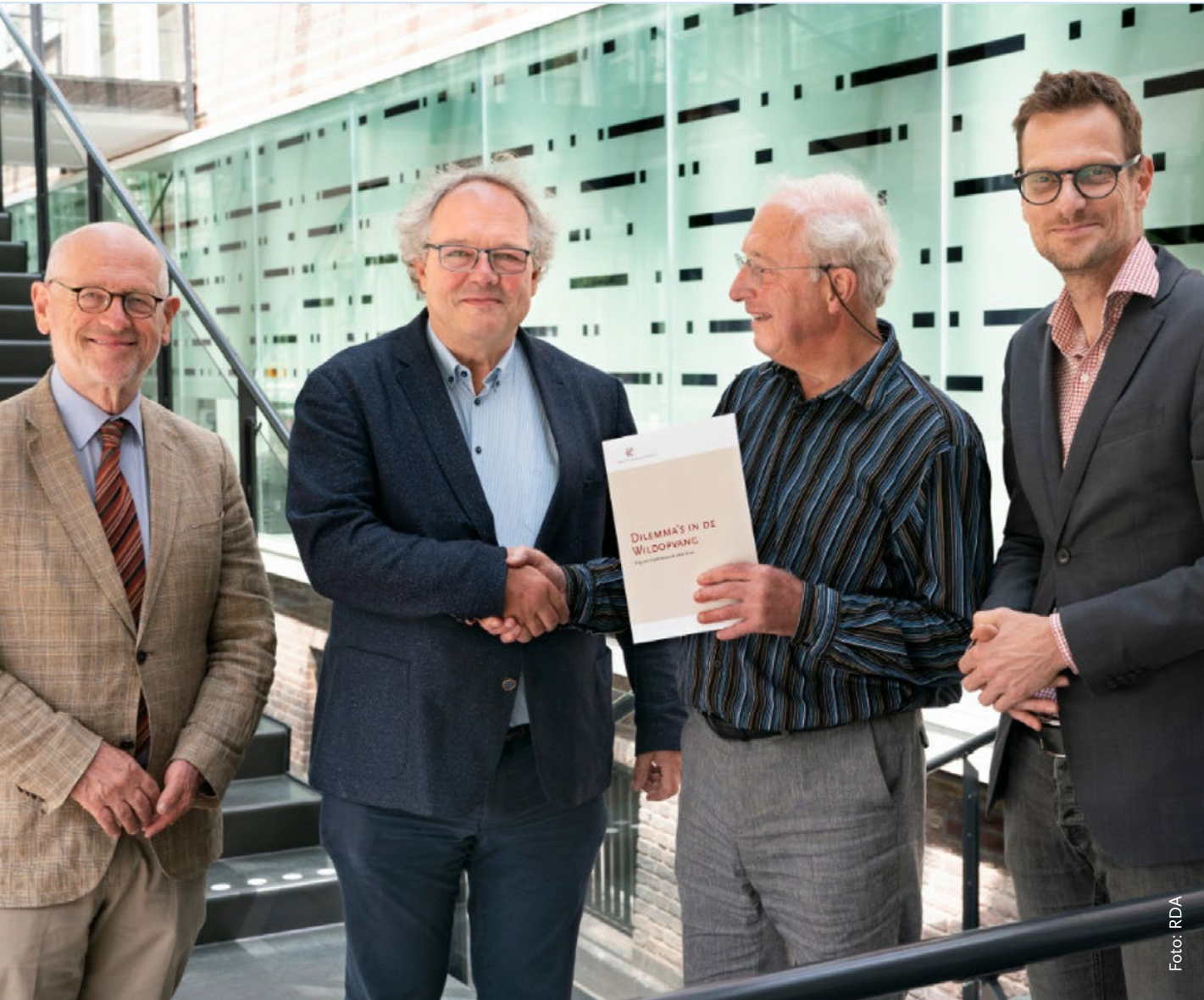

Foto: RDA

RDA in 2022

Uitwerking eerste Staat van het Dier afgesloten

In 2022 werden zienswijzen over drie onderwerpen afgerond. Drie andere bevinden zich in een ver gevorderd stadium. Daarnaast waren er verschillende andere publicaties en activiteiten. Dit verslagjaar markeert het einde van een periode waarin een groot deel van de agenda werd bepaald door de eerste *Staat van het Dier*. Voorbereidingen voor het vervolg erop zijn in volle gang.

Vijf jaar geleden, rond het 25-jarig jubileum van de RDA in 2018, werd met een groot publieksonderzoek in kaart gebracht hoe Nederlanders denken over dieren. De publicatie hierover, *Staat van het Dier* (2019), liet zien dat de positie van het dier in onze maatschappij verandert. Vroeger zagen mensen zichzelf als heerser over dieren. Dat beeld lijkt te verschuiven. Mensen zijn meer begaan met dierenwelzijn en vinden dat dieren een moreel recht hebben op een goed leven. Die veranderende visie wringt soms met de praktijk, zoals in *Staat van het Dier* wordt benoemd als schurende kwesties. Deze kwesties bepaalden voor een groot deel de agenda van de RDA in de afgelopen jaren.

De officiële aanbieding van de zienswijze *Dilemma's in de wildopvang*, v.l.n.r. RDA-voorzitter Jan Staman, Lejo van der Heiden (ministerie van LNV, Directoraat-Generaal Natuur, Visserij en Landelijk Gebied), RDA-lid Jacques van Alphen en Hugo van Kasteel (ministerie van LNV, Directoraat-Generaal Agro)

Het onderzoek van 2018-2019 was een nulmeting. Eind 2022 liet de RDA een nieuwe publieksenquête uitvoeren. De resultaten daarvan, in een nieuwe *Staat van het Dier*, bepalen vanaf volgend jaar de nieuwe meerjarenagenda. (Meer hierover: zie pag. 22-23, Vooruitblik op 2023)

Afgeronde zienswijzen

In het afgelopen jaar is gewerkt aan verschillende zienswijzen. Drie daarvan zijn afgerond: *Doden van dieren aan het licht*, *Dilemma's in de wildopvang* en *Doden van zorgbehoevende dieren*.

Zienswijze *Doden van dieren aan het licht*

In mei verscheen *Doden van dieren aan het licht*, over een van de grootste schurende kwesties: het doden. In deze zienswijze, die op eigen initiatief werd opgesteld, belicht de Raad uiteenlopende situaties en aanleidingen voor het beëindigen van het leven van dieren. Het doel is dit onderwerp beter bespreekbaar maken en wegen tonen voor het verbeteren van dierenwelzijn rondom het doden. Deze brede studie toont grote verschillen in context aan van de diverse situaties. De Raad heeft toch een aantal algemene conclusies en aanbevelingen geformuleerd, die in elke situatie van toepassing zijn. In de eerste plaats: het doden van dieren mag nooit vanzelfsprekend worden. Verder: zet waar mogelijk in op preventie, om het doden van dieren te voorkomen. En tenslotte: wanneer het toch nodig blijkt, zorg dan voor een zorgvuldige afweging en vakbekwame uitvoering waarbij dieren zo min mogelijk pijn en angst ervaren. (Meer hierover, zie pag. 12-13, Zienswijze *Doden van dieren aan het licht*)

Zienswijze *Dilemma's in de wildopvang*

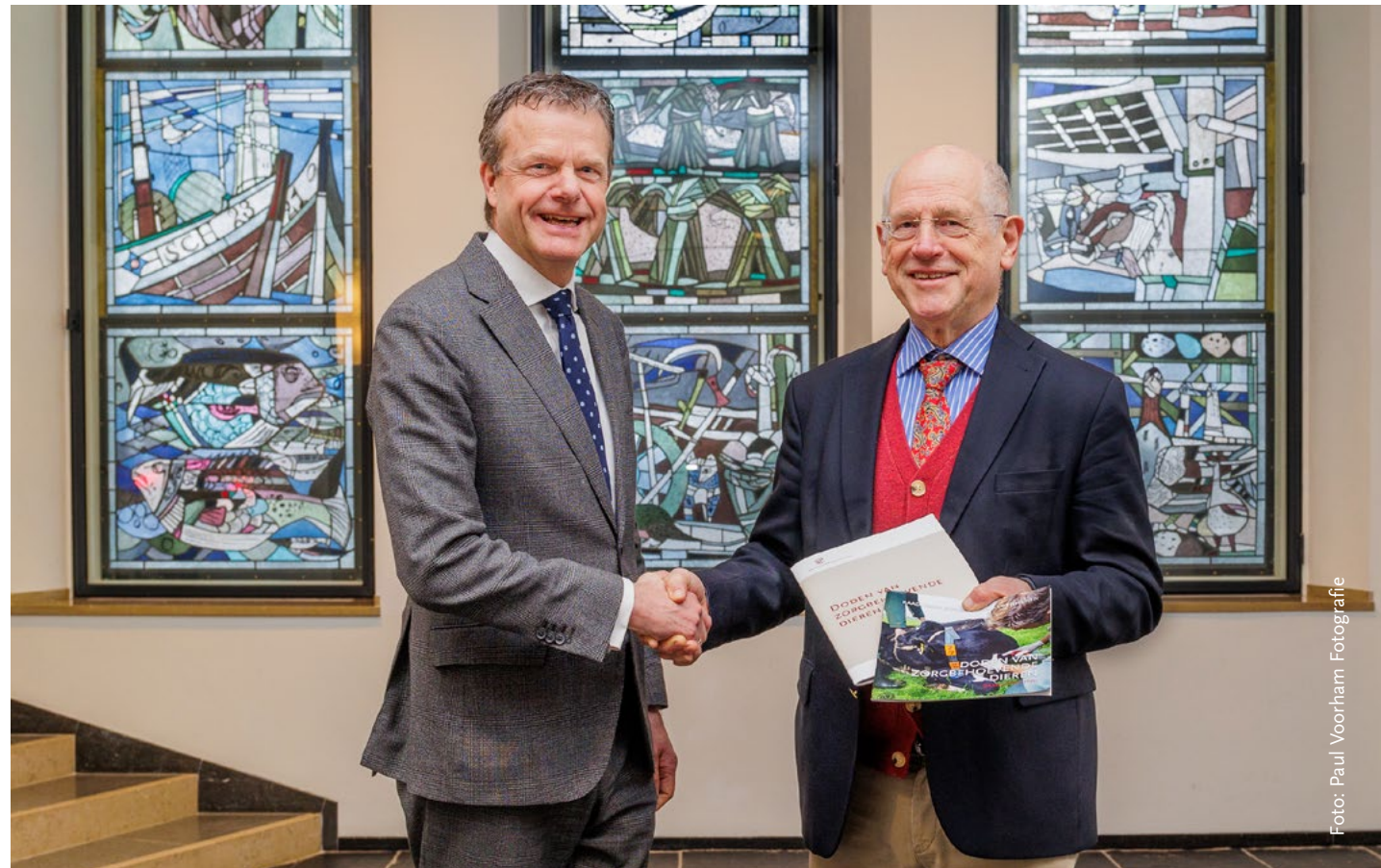
In juli verscheen de zienswijze *Dilemma's in de wildopvang*, zorg voor hulpbehoevende wilde dieren'. Hierin heeft de Raad zich, op verzoek van de minister van LNV, gebogen over de vraag of hulpbehoevende wilde dieren moeten worden geholpen en of de uitvoering goed geregeld is. Dat rapport

schetst de ongemakkelijke situatie van de wildopvang. Aan de ene kant is de conclusie dat niet elk dier in de natuur geholpen moet worden. Aan de andere kant echter zijn er situaties waarin een wettelijke zorgplicht van toepassing is. In dat laatste geval heeft de overheid dus een verantwoordelijkheid die zorg te faciliteren. In de praktijk kampen opvangcentra echter met een gebrek aan structurele ondersteuning. Die constatering heeft ertoe geleid dat verschillende gemeenten en provincies

opnieuw hierover nadenken. (Meer hierover: zie pag. 14-15, Zienswijze *Dilemma's in de wildopvang*)

Zienswijze *Doden van zorgbehoevende dieren*

De zienswijze *Doden van zorgbehoevende dieren* is in zekere zin een vervolg op *Doden van dieren aan het licht*. De minister van LNV heeft de Raad hierom gevraagd, ten behoeve van een verantwoord beleid voor euthanasie van zorgbehoevende dieren.

RDA-voorzitter Jan Staman overhandigde begin maart 2023 de zienswijze *Doden van zorgbehoevende dieren* aan Guido Landheer (l), wrn. Directeur-Generaal ministerie van LNV

In dit advies concludeert de Raad dat in bedrijfsmatige dierhouderij een betere ondersteuning nodig is voor tijdige en zorgvuldige beslissingen rondom het voortijdig doden van zorgbehoevende dieren. Daarnaast moet euthanasie bij dieren beter bespreekbaar worden. Dat is in het belang van de dieren die het betreft en van de dierhouders. De zienswijze werd in de Raad besproken in 2022. De officiële aanbieding op het ministerie vond plaats in maart 2023. (Meer hierover: zie pag. 16-17, Zienswijze *Doden van zorgbehoevende dieren*)

Work in progress lopende zienswijzen

Tijdens het verslagjaar waren drie fora actief met nieuwe zienswijzen die naar verwachting in 2023 worden afgerond. De startdocumenten voor deze onderwerpen zijn beschikbaar op de website van de RDA.

Dieren in sport en ontspanning

Een forum onder leiding van RDA-lid Ruud Tombrock werkt aan een zienswijze over dieren die worden ingezet voor sport, ontspanning, recreatie en tradities. Het onderwerp is relevant omdat hierbij heel veel dieren betrokken zijn. De doelen zijn: aandacht vestigen op de positie van de dieren, handvatten bieden voor verbetering van het welzijn en een dialoog op gang brengen. De zienswijze wordt in het voorjaar van 2023 uitgebracht.

Effecten van klimaatverandering op het welzijn van dieren

De RDA onderzoekt op eigen initiatief de impact van de klimaatverandering op dieren. Het gaat niet alleen om de directe gevolgen zoals extreme weersomstandigheden. Ook beleidsmaatregelen om klimaatverandering tegen te gaan hebben consequenties. Dieren in de veehouderij hebben bijvoorbeeld te maken met de ontwikkeling van emissiearme stalsystemen, en in het wild levende dieren met windmolens. Er worden twee aparte zienswijzen uitgewerkt, één voor huisdieren en productiedieren en één voor in het wild levende

Foto: Pieter Sorber / Shutterstock

Dieren die worden gebruikt voor sport en ontspanning is één van de thema's waarover de RDA zich in 2022 boog

dieren. De fora die de zienswijzen voorbereiden hebben als voorzitters de RDA-leden Gé Backus en Jacques van Alphen. De zienswijzen krijgen een verkennend en signalerend karakter en worden in de loop van 2023 gepresenteerd.

Gezondheid productiedieren

De zienswijze over de toekomst van de zorg voor de gezondheid van productiedieren in Nederland kan ook in 2023 worden verwacht. Het doel is bouwstenen voor de zorg te benoemen die volgens de RDA dienen te worden opgenomen in een nationale diergezondheidsagenda. Deze zienswijze op eigen initiatief wordt voorbereid door een forum onder voorzitterschap van RDA-lid Han Swinkels.

Foto: Adobe Stock Photo

De minister van LNV heeft de RDA gevraagd een dialoog over samenleven met de wolf te organiseren

Nieuwe vragen van de minister

In november stelde de minister van LNV drie nieuwe vragen aan de Raad. Daarvan zijn twee gericht op nieuwe zienswijzen. De eerste is een beschouwing op de verschillen in beleving tussen gehouden en niet-gehouden dieren. De andere zienswijze wordt een advies over het doden van invasieve uitheemse soorten. De derde vraag van de minister is een verzoek om een dialoog te organiseren over 'Samenleven met de wolf'. (Meer hierover: zie pag. 22-23, *Vooruitblik op 2023*).

Andere activiteiten en publicaties

Behalve met zienswijzen manifesteert de RDA zich met andere activiteiten, zoals online en fysieke bijeenkomsten en podcasts.

Foto: RDA

Beeld van het gestreamde webinar *Doden van dieren*

Webinars

Sinds enkele jaren organiseert de RDA webinars. Deze online sessies ontstonden noodgedwongen tijdens de coronapandemie, maar bleken ook in 2022 een effectieve manier om bepaalde thema's te bediscussieren. De webinars zijn terug te zien via de website van de RDA.

In het afgelopen jaar waren er drie van deze online bijeenkomsten over zienswijzen. In februari was het onderwerp [Dierwaardige veehouderij](#) in juni [Doden van dieren aan het licht](#) en in november [Dilemma's in de wildopvang](#). In de webinars gaven RDA-leden een toelichting op de zienswijze. Vervolgens vonden gesprekken plaats over het thema, waaraan verschillende (externe) belanghebbenden deelnamen. Ook de online-deelnemers konden vragen stellen en meedoen aan de discussie.

Vaarkampezing

De Vaarkampezing is een bijeenkomst die de RDA en de faculteit Diergeneeskunde van de Universiteit Utrecht jaarlijks organiseren in opdracht van het ministerie van LNV. In 2022 was het thema: 'Relatiecrisis?'. De aanleiding voor dit onderwerp is de veranderende positie die het dier krijgt in relatie tot de mens. Wat geeft ons houvast in die veranderende relatie?

Foto: Paul Voorham Fotografie

De jaarlijkse Vaarkamplering in Utrecht, die de RDA organiseert samen met de faculteit Diergeneeskunde

Het thema werd belicht vanuit de wetenschap (door primatoloog Frans de Waal), de filosofie (filosoof en publicist Marjan Slob) en de rechtsgeleerdheid (jurist Janneke Vink).

Zij gingen onder meer in op de rechten van het dier en op de gebruikswaarde die dieren voor mensen hebben. Hoe gaan we daarmee om, als dieren voelende wezens zijn met een intrinsieke waarde? Dit leidde tot inspirerende en soms felle discussies met de aanwezigen. Van deze bijeenkomst is een journalistiek verslag gemaakt dat inzicht geeft in de inhoud van de

presentaties en een indruk geeft van de discussiepunten over het thema. Het [‘verslag van de Vaarkamplering’](#) is te vinden op de website van de RDA.

Vijf podcasts

In 2022 werden vijf podcasts gemaakt. Drie daarvan zijn producties onder de noemer *Dierenraad podcast*, waarin thema's uit de zienswijzen van de RDA centraal staan. Ze gaan over de zienswijzen *Dieren in het huis van Thorbecke* (2021), *Doden van dieren aan het licht* en *Dilemma's in de wildopvang*.

Daarnaast werden er twee afleveringen in de serie *DIER aan BODCAST* opgenomen. Deze reeks wordt gemaakt door Jong RDA die naar eigen keuze vraagstukken rond dierenwelzijn en ethiek behandelt. De afleveringen in 2022 waren: *Het verleden, heden en de toekomst van het vlees eten* en *Proefdieren en vaccinontwikkeling*. De podcasts zijn beschikbaar via de podcastkanalen van Spotify, Apple en Google.

Essay - Jongeren en het zorgen voor hun morgen

Jong RDA leverde een bijdrage aan de essaybundel *Jongeren en het zorgen voor hun morgen*. Aan deze uitgave van de Nationale Jeugdraad werkten veertien verschillende adviesraden mee. De bundel is gericht op een hoopvolle toekomst voor jongeren. Daarvoor moeten jongeren een stem krijgen in het politieke debat en mee kunnen bouwen aan beleid, ook op lange termijn. De raden doen een oproep aan de samenleving en de politiek om daarvoor te zorgen. De bijdrage van Jong RDA gaat in op de verschuivende relatie tussen mens en dier. Bevroegde studenten van een aantal diergerelateerde opleidingen uiten in dit artikel zorgen over het welzijn van dieren en de manier waarop mensen dieren gebruiken, maar ook over het toekomstperspectief van (jonge) veehouders.

De bundel [‘Jongeren en het zorgen voor hun morgen’](#) is te downloaden van de website van de RDA.

Doorontwikkeling communicatieactiviteiten

In het najaar 2022 werd een begin gemaakt met de doorontwikkeling van verschillende communicatieactiviteiten. Zo werd de website geactualiseerd en opgefrist, en werd gewerkt aan de ontwikkeling van een communicatiestrategie voor de komende jaren. In 2023 zal dit een vervolg krijgen.

Evaluatie RDA 2015-2021

In het afgelopen verslagjaar werd de evaluatie van de RDA in de periode 2015-2021 afgerond. De evaluatie, uitgevoerd door

Foto: RDA

Het stafbureau is beter toegerust voor de ondersteuning van de Raad

adviesorganisatie Berenschot, is intern bediscussieerd en besproken met het ministerie van LNV. De conclusie is dat de RDA relevant is. Verbeterpunten liggen vooral in de expressie van de verschillende rollen die het werk van de RDA heeft; de werkwijze en presentie zouden beter daarop afgestemd kunnen worden. Daarnaast zou de relatie met het parlement versterkt kunnen worden. De RDA is blij met de conclusie, onderschrijft de aanbevelingen en gaat ermee aan de slag. (Meer hierover: zie pag. 20-21, *Evaluatie 2015-2021: vanuit verbindende kracht versterken*)

Interne organisatie stafbureau

De ondersteuning van de Raad is verbeterd. Het team van de RDA fungeert sinds 2022 als een formeel stafbureau binnen de

organisatie van het ministerie van LNV. Belangrijke verandering is dat het bureau nu werkt met een toegewezen aantal (zes) fte's. Voorheen was de personele bezetting door het ontbreken van vaste aanstellingen onzeker en werkte het merendeel van de medewerkers op inhuurbasis. De nieuwe situatie biedt medewerkers meer in termen van continuïteit, arbeidsvoorwaarden en ontwikkelingsmogelijkheden. Het stafbureau is nu beter toegerust voor de inhoudelijke begeleiding en ondersteuning van de Raad. Daarnaast zijn ter versterking van de onafhankelijke positie binnen LNV het beheersmatige zaken zoals financiering van de RDA losgekoppeld van de inhoudelijke zaken. De RDA volgt hiermee de werkwijze van zelfstandige dienstonderdelen binnen het Rijk.

Foto: Paul Voorham Fotografie

Forumvoorzitter Franck Meijboom

Doden van dieren aan het licht

RDA Zienswijze op eigen initiatief

Mensen leven op uiteenlopende manieren samen met dieren. In die diverse situaties zijn er ook verschillende redenen voor het beëindigen van het leven. Dat onderscheid zorgt ervoor dat het binnen dit toch al ongemakkelijke onderwerp op meerdere vlakken schuurt. Met deze zienswijze wil de RDA dit onderwerp beter bespreekbaar maken en wegen tonen voor het verbeteren van dierenwelzijn rondom het doden.

De Raad wilde het thema ‘doden van dieren’ over de volle breedte verkennen, vertelt Franck Meijboom, universitair hoofddocent Ethiek aan de Universiteit Utrecht. Hij is de voorzitter van het RDA-forum dat de zienswijze heeft voorbereid. “We hebben een aantal verschillende redenen voor het doden verkend, om grip te krijgen op de diversiteit en de complexiteit van het onderwerp. Hoe kunnen verschillende opvattingen en uitvoeringspraktijken naast elkaar bestaan en zitten daar inconsistenties in? Wat kunnen de betrokkenen in verschillende situaties van elkaar leren?”

De zienswijzen van de RDA worden meestal uitgewerkt door één forum. In dit geval was het onderwerp zo breed dat werd gekozen voor een kleine kerngroep, aangevuld met werkgroepen die elk een deelonderwerp hebben uitgewerkt. “We zijn erin geslaagd om de omvang en diversiteit van het onderwerp in beeld te krijgen en bij de verschillende redenen de doden, dat is een sluitstuk. Dat we in de fokkerij van leghennen blijven zitten met onbruikbare haantjes, zien we als een soort

Geen *one size fits all*-oplossingen

Heeft dit eenduidige conclusies opgeleverd? Meijboom: “We hebben nooit de illusie gehad dat we *one size fits all*-oplossingen zouden presenteren. Daarvoor zijn de verschillen te groot.” Die hebben onder meer te maken met het doel van het doden in verschillende situaties, legt hij uit. “Bij bijvoorbeeld dieren die overlast veroorzaken zou je meer preventieve maatregelen kunnen nemen zodat je minder dieren hoeft te doden. Dat gaat niet op bij dieren die we doden voor menselijk nut, want daarbij is doden een intrinsiek doel. Bij overlastbeheersing is het een uitvoeringskwestie, bij productiedieren of proefdieren een doeldiscussie.”

Ook tussen situaties met hetzelfde doel kunnen de afwegingen en de uitvoering sterk verschillen. “Je kunt mannelijke eendagskuikens in de legpluimveesector niet vergelijken met dieren die niet in het fokprogramma van een dierentuin passen. In beide gevallen zijn het overbodige dieren, maar de situatie en de achterliggende doelen verschillen enorm.”

Onderdeel van systemen

In veel gevallen is de praktijk van het doden ontstaan als onderdeel van een systeem, zegt Meijboom. “Systemen waarbinnen we omgaan met dieren zijn ontwikkeld voor een bepaald doel. Daarbij is nooit bewust nagedacht over het doden, dat is een sluitstuk. Dat we in de fokkerij van leghennen blijven zitten met onbruikbare haantjes, zien we als een soort

collateral damage. Iets vergelijkbaars zie je met gezelschapsdieren. Als je een hond aanschaft, sta je er niet bij stil dat die over veertien of vijftien jaar ziek kan worden en misschien uit zijn lijden verlost moet worden.” Deze voorbeelden laten zien hoe complex en divers het is, zegt Meijboom. “In beide gevallen gaat het om doden van dieren, maar de redenering is heel anders. Het is dus niet raar dat de praktijk van doden in de onderzochte situaties zo sterk verschilt. Dit houdt ons een spiegel voor: de manier waarop we doden laat zien hoe we met dieren omgaan.”

Preventie is stap 1

Ondanks de grote verscheidenheid toont de zienswijze wel een aantal grote lijnen. Die komen terug in vier algemene aanbevelingen. “Het streven naar preventie is stap 1. We zeggen in alle gevallen: streef naar minder. Zoek naar mogelijkheden voor preventie of alternatieve oplossingen. Het doden op zichzelf is zelden of nooit in het belang van het dier. Als RDA vinden we dat de mindset moet zijn: het doden is iets bijzonders, waarbij we goed moeten nadenken of het ook anders kan”, zegt Meijboom. “In een aantal gevallen, zoals bij de productie van vlees of bij bepaalde dierproeven, is doden van dieren een doel op zich. Dat zou je alleen kunnen voorkomen door het systeem ter discussie te stellen. Die discussie hoort er ook bij, maar deze valt buiten de scope van deze zienswijze.”

Duidelijke afwegingskaders

Meijboom noemt als tweede aanbeveling: “We vinden dat er een zorgvuldige afweging moet worden gemaakt, voordat je besluit om dieren te doden. Wat zijn de consequenties voor de dieren in kwestie en welke belangen spelen er nog meer? De RDA vindt dat je dat dicht bij de mensen in de praktijk moet neerleggen, door te zorgen voor duidelijke afwegingskaders.”

Denk vanuit het dier

De derde aanbeveling is: denk meer vanuit welzijn van dieren. “Zie ongewenste dieren niet alleen als *collateral damage*, maar als levende wezens met een intrinsieke waarde. Dat geldt overigens niet alleen voor grote systemen waarin het dier in de verdrinking komt, het speelt net zo goed in de relatie met een huisdier, bijvoorbeeld als de eigenaar zijn hond of kat onnodig laat lijden omdat hij geen afscheid wil nemen. Ook dat gaat over welzijn”, stelt hij.

Opleiding en voorlichting zijn daarvoor belangrijk. “Als je voor je werk dieren doodt, moet je weten wat je doet. En voor gezelschapsdieren zeggen we: zorg ervoor dat mensen zich realiseren waar ze aan beginnen als ze de verantwoordelijkheid voor een dier op zich nemen.” De laatste aanbeveling is: zorg voor een verantwoorde uitvoering. “Als je de stappen uit de andere drie aanbevelingen hebt doorlopen, kies dan voor een verantwoorde uitvoering van de handeling, met een methode die zo min mogelijk impact heeft op het welzijn van het dier, uitgevoerd door vakbekwame mensen.”

Nee, tenzij-houding

Forumvoorzitter Meijboom vat de aanbevelingen samen als een ‘nee, tenzij’-houding’. Hij vindt dat ze goed weerspiegelen wat er in de samenleving leeft. “We zagen het al in onze studie *Staat van het Dier* in 2019: de manier waarop we tegen dieren aankijken is veranderd. Niet voor niets is de erkenning van de intrinsieke waarde van dieren in de wet verankerd. In deze zienswijze komen we daar ook op uit, vanuit zeer uiteenlopende situaties. Zie het dier niet als een ding, maar als wezen met een eigen waarde. Daarom zeggen we rond het doden van dieren: let niet alleen op het voorkomen van lijden, maar vraag je af: tonen we voldoende respect; en als we dieren doden, welk doel staat daar dan tegenover?”

De [zienswijze en een publiekssamenvatting](#) zijn te vinden op de website van de RDA

Dilemma's in de wildopvang

RDA Zienswijze

De vraag óf hulpbehoevende dieren in het wild geholpen moeten worden is eenvoudig te beantwoorden: ja. Burgers die een dier in nood aantreffen, moeten professionele deskundigheid kunnen inschakelen. Bij de organisatie en uitvoering van de hulp zijn echter een aantal verbeterpunten, constateert de RDA in de zienswijze *Dilemma's in de wildopvang, zorg voor hulpbehoevende wilde dieren.*

De zienswijze is opgesteld op verzoek van de minister van LNV. De minister wilde weten of een hulpbehoevend dier geholpen moet worden, op welke manier en door wie. “Deze vraag komt onder meer voort uit eerdere maatschappelijke discussies over wilde dieren die geholpen werden terwijl dat juist niet moest,” vertelt Jacques van Alphen.

Afblijfplicht en zorgplicht

Van Alphen, gepensioneerd hoogleraar dierenecologie, is de voorzitter van het RDA-forum dat de zienswijze heeft voorbereid. “De RDA formuleerde al eerder een zienswijze over dieren in de natuur, waarbij de belangrijkste boodschap de zogenaamde ‘afblijfplicht’ was. Dat betekent dat we wilde dieren zoveel mogelijk met rust laten. Nu de vraag wordt gesteld over hulpbehoevende wilde dieren, komt daar nog iets bij, namelijk de zorgplicht”, legt hij uit. “We hebben eerst gekeken naar de wettelijke achtergronden en dan moeten we, kort door de bocht, de vraag van de minister met ‘ja’ beantwoorden: een hulpbehoevend wild dier moet geholpen worden vanuit de wettelijke zorgplicht.”

“Daarna hebben we nagedacht over wanneer wél en wanneer niet, en ook over het ‘hoe’. Het is een ingewikkelde vraag, omdat er zoveel soorten dieren zijn. Bovendien is er ook een ethisch dilemma, omdat opvangcentra hun best doen om dieren op te lappen en weer uit te zetten, terwijl er daarnaast dieren worden afgemaakt om de populatie te beheersen of overlast te voorkomen. Dat speelt bijvoorbeeld bij het wettelijke verbod om exoten van bepaalde soorten weer uit te zetten en de wettelijke plicht om deze te bestrijden.”

“Het traject van beoordeling voor wel of niet helpen vraagt om deskundigheid. Zo is een burger die een hulpbehoevend wild dier aantreft verplicht hulp in te schakelen. We noemen dit: zoekplicht naar deskundigheid.”

Om grip te krijgen op het complexe traject zijn voor deze zienswijze verschillende instanties en deskundigen geïnterviewd die zich bezighouden met opvang en hulpverlening voor dieren. “Zo hebben we informatie over de vraagstukken en knelpunten uit de praktijk.”

Foto: Wiebe Kiestra

Forum-voorzitter Jacques van Alphen

Knelpunten

“In onze zienswijze hebben we ons gebogen over de vragen en mogelijke antwoorden, en daarnaast ook knelpunten in de praktijk gesignaleerd. Die hebben te maken met de vraag of en hoé hulpbehoevende dieren geholpen moeten worden. Daarbij gaat het vooral om de organisatie en financiering van de betrokken instanties zoals opvangcentra en dierenambulan-

ces. Dit ligt in woord bij de provincies, maar in de praktijk vooral bij de gemeentes. Daar komt bij dat het budget voor de instanties vaak maar tijdelijk is, zodat ze geen plannen kunnen maken voor de lange termijn. Het zijn vaak lokale initiatieven, met hun eigen gewoontes. Dat betekent dat er landelijk verschillen zijn in hoe dieren vervoerd en opgevangen worden. Het betekent ook dat er, vooral als het gaat om dierenambulances, geen toetsing is van de kwaliteit van het vervoer. Terwijl de deskundigheid over wat het beste is voor een hulpbehoevend wild dier daar zou moeten beginnen.”

Eindverantwoordelijkheid

Wat zijn de aanbevelingen van de RDA? “De vraag of een hulpbehoevend (wild) dier geholpen moet worden, kunnen we – vanuit wettelijke en ook ethische redenen – met ‘ja’ beantwoorden. De rijksoverheid heeft daarin een eindverantwoordelijkheid; vooral voor (structurele) financiering en ook voor het faciliteren van het delen van kennis zodat betrokkenen van elkaar kunnen leren”, aldus Van Alphen. “Daarnaast heeft de overheid een verantwoordelijkheid voor het maken van een pakket van kwaliteitseisen dat door iedereen geaccepteerd wordt. Het gaat om het professionaliseren van in ieder geval de dierenambulances, omdat deze – samen met 144 – de eerste lijn zijn bij hulpbehoevende dieren.”

“We vinden ook dat er meer aandacht mag zijn voor informatie richting een breder publiek, want het zijn vaak burgers die een hulpbehoevend wild dier vinden. Wat moeten ze doen in verschillende gevallen? En hoe kunnen we alle burgers bereiken? Kortom: dit zijn de zaken waar het rijk zich over kan buigen: structurele financiering, kwaliteitseisen, delen van kennis en ervaring en voorlichting aan de burgers.”

De [zienswijze](#) en een [publiekssamenvatting](#) zijn te vinden op de website van de RDA.

Foto: RDA / René Verleg

Forumvoorzitter Leo den Hartog

Doden van zorgbehoevende dieren

RDA Zienswijze

In elke vorm van bedrijfsmatige dierhouderij komt het voor dat dieren voortijdig worden gedood omdat ze lijden of continue zorg nodig hebben. Hoe ga je daarmee om? Een verantwoord beleid hiervoor richt zich op preventie en zorgvuldigheid. Dat stelt de RDA in de zienswijze *Doden van zorgbehoevende dieren*. ‘Mensen praten er niet gemakkelijk over. Dat moet ook veranderen.’

De zienswijze is opgesteld op verzoek van de minister van LNV, die advies wilde voor een verantwoord beleid voor euthanasie bij dieren. “Het doden van dieren is meer en meer een beladen onderwerp. Dat komt doordat het denken over dieren in de maatschappij is veranderd in de loop der jaren. Dat maakt dit onderwerp complex”, zegt RDA-lid Leo den Hartog. “Nagenoeg iedereen vindt het acceptabel als dieren in noodsituaties uit hun lijden verlost worden. Maar een aanzienlijk deel van de bevolking lijkt er meer moeite mee te hebben als dieren voortijdig worden gedood om economische redenen.”

Den Hartog leidde het forum dat de zienswijze heeft voorbereid; een werkgroep van zeven leden met een diverse achtergrond. De uiteindelijke zienswijze is het product van de gehele Raad. De forumvoorzitter is in het dagelijks leven actief in de agrifood-sector met verschillende bestuurlijke, adviserende en toezicht houdende functies. In het verleden was hij directeur R&D bij Nutreco en bijzonder hoogleraar aan Wageningen University & Research.

Begrippen bepalen

Het forum richtte zich op de bedrijfsmatige dierhouderij. Dat is een duidelijke afbakening, maar nog steeds een breed terrein. Den Hartog: “Je denkt in eerste instantie aan veehouderij, maar in elke bedrijfsmatige vorm van dierhouderij moet je beslissingen nemen over het doden. Dat speelt ook in dierentuinen, asielen, wildopvang, maneges, kinderboerderijen, et cetera.” Het forum heeft uitvoerig gediscussieerd over het begrip euthanasie, vertelt de voorzitter. “Het is een beladen term omdat die vooral in relatie tot mensen betekenis heeft. Daar heeft iedereen een beleving bij. Wilsbekwaamheid en zelfbeschikking zijn bij mensen belangrijke elementen. Maar bij dieren is het anders, die kunnen zelf niet beslissen. Daarom spreken wij liever van ‘nooddoding’; door de omstandigheden ertoe gedwongen.”

Categorieën

Dan de vraag: wat verstaan we onder ‘zorgbehoevend’? We onderscheiden twee verschillende categorieën. De eerste bestaat uit dieren die echt lijden. Daar is geen discussie over: als er geen uitzicht is op herstel, moet je een dier gewoon uit zijn lijden verlossen. Lastiger is het in de tweede categorie, die bestaat uit dieren waaraan om andere redenen geen goed leven geboden kan worden. Dan kun je denken aan zwakke biggen op een varkensbedrijf, maar ook aan een agressieve hond in een asiel die niet geplaatst kan worden of een jonge giraffebul in een dierentuin die niet in de groep gehandhaafd

kan worden, maar ook niet ergens anders geplaatst kan worden. Dat zijn geen acute levensbedreigende situaties. Daarbij moet je afwegen: zijn er binnen de grenzen van economische haalbaarheid oplossingen of alternatieven en wat is in het belang van het dier?”

Belangrijkste conclusies

Wat zijn de belangrijkste conclusies van de zienswijze? Den Hartog: “Preventie en zorgvuldigheid zijn de sleutelbegrippen. Het begint met preventie. Wij vinden dat je zoveel mogelijk moet voorkomen dat nooddoding nodig is en de oorzaak voor voortijdig doden wordt aangepakt. Je kunt bijvoorbeeld met managementmaatregelen of een ander fokprogramma ervoor zorgen dat er minder zwakke biggen worden geboren. Je kunt helaas niet alles voorkomen met preventie. En dan kom je bij de zorgvuldigheid: worden goede beslissingen genomen? Wat je niet wilt, is dat té gemakkelijk wordt beslist om een dier te doden, maar ook niet dat dieren te lang lijden. En als je het doet, doe het dan netjes; pijnloos en met zo min mogelijk angst bij de dieren.”

Beslisondersteuners en benchmarksystemen

De RDA doet een aantal aanbevelingen voor de overheid en partijen in de dierhouderijsectoren. Een van de belangrijkste is het ontwikkelen en gebruiken van beslisondersteuners. Dat zijn door onafhankelijke deskundigen ontwikkelde vragenlijsten die dierhouders moeten doorlopen voordat ze het besluit nemen. “Dat kan een belangrijk hulpmiddel zijn om de afweging te objectiveren. Een aantal sectoren heeft daar al ervaring mee. Andere zijn bezig en er zijn sectoren die er nog aan moeten beginnen.”

“Wat we ook belangrijk vinden is inzicht. Om meer aan preventie te doen, moet je weten hoe vaak het voorkomt dat dieren voortijdig worden gedood en in welke situaties dat gebeurt. Daarvoor heb je benchmarksystemen nodig, zodat je cijfers hebt om onderling te vergelijken. In de veehouderij gebeurt dat al, wij vinden dat je dat breder in alle vormen van bedrijfsmatige dierhouderij moet toepassen. Wij pleiten ervoor beslisondersteuners en benchmarksystemen op te nemen in de kwaliteitssystemen van de verschillende sectoren en bedrijfstakken.”

Bespreekbaar maken

Tenslotte is het belangrijk dat het onderwerp bespreekbaar is. De meeste dierhouders zijn heel goed voor hun dieren en willen er zorgvuldig mee omgaan. Het voortijdig doden van dieren is echter emotioneel en moreel beladen. Daardoor praten ze er niet gemakkelijk over. Dat moet ook veranderen, vindt de Raad. “Als het onderwerp niet kan worden besproken, komt ook het gesprek over preventie en verbeteringen niet op gang”, zegt Den Hartog. “De dierhouder heeft de verantwoordelijkheid. Alleen, die moet wel deskundigen inschakelen. Adviseurs spelen hierin een belangrijke rol, met name de dierenarts.” Ook de overheid heeft wat betreft de Raad een verantwoordelijkheid in deskundigheidsontwikkeling en het bespreekbaar maken van het onderwerp. “We constateren dat er in het onderwijs te weinig aandacht is voor het doden van dieren, dat geldt voor elk niveau, van vmbo tot aan de academische diergerelateerde opleidingen. Daar is nog veel te winnen.”

De zienswijze en een [publiekssamenvatting](#) zijn te vinden op de website van de RDA

Jong RDA zorgt voor verbinding met de nieuwe generatie

Jong RDA bestaat uit jonge professionals met uiteenlopende expertise en interesses op het gebied van dieren. Deze groep van twintigers en dertigers heeft een eigen positie ten opzichte van de Raad en vormt een belangrijke verbinding met de nieuwe generatie. Hoe beleven Jong RDA'ers deze rol? We vroegen een vertrekkend en een nieuw lid naar hun ervaringen.

Maite van Gerwen: 'Nét wat meer scherp'

Maite van Gerwen (35) is afgestudeerd in dierwetenschappen (2012) en heeft gewerkt bij onder meer de Dierenbescherming en de Universiteit Utrecht. Momenteel is ze bij faculteit Diergeneeskunde nog promovendus en doet ze onderzoek naar dierenwelzijn in knaagdierbeheersing. Daarnaast is ze zelfstandig adviseur op het gebied van dierenwelzijn en mens-dierconflictbemiddeling en directeur van Stichting Comité Anti Stierenvechten.

Maite is sinds het begin, in 2018, betrokken bij Jong RDA. Wat was toen haar verwachting? "Er werd toen gezegd dat we een luis in de pels moesten worden; een beetje scherp en op de toekomst gericht. Daarnaast zouden we nieuwe, jongere doelgroepen

Foto: Paul Voorham fotografie

Maite van Gerwen, lid van 2018 tot 2023

moeten aanspreken en betrekken bij de thema's van de RDA. Een andere verwachting was om mee te kunnen doen op de inhoud." Zijn die verwachtingen uitgekomen? Maite: "Meedenken over de inhoud is in elk geval gelukt. Ik heb aan verschillende zienswijzen meegewerkt. Dat vond ik heel interessant en waardevol."

Om jongeren te betrekken heeft Jong RDA een podcastserie (*DIER aan BODCAST*) geïntroduceerd. "We hopen daarmee verschillende mensen, inclusief jongeren, uit te nodigen om ook na te denken over onze omgang met dieren en deel te nemen aan de maatschappelijke dialoog hierover." Daarnaast organiseren de jongeren verschillende eigen bijeenkomsten.

Extra scherp

Wat ziet zij als de waarde daarvan? "Jong RDA stelt, denk ik, net wat andere vragen en dat geeft de uitwerking extra scherp. Bij de discussies over de zienswijze *Dierwaardige Veehouderij*

hebben we bijvoorbeeld de vraag opgeworpen: kun je eigenlijk spreken van dierwaardig bij een systeem dat per definitie is opgezet voor menselijk nut? Gaat dierwaardigheid wel samen met veehouderij? Hierover hielden wij als Jong RDA onderling een dialoog. Uiteindelijk zie je dat ook terug in de relativering die is opgenomen in de zienswijze; dat de huidige veehouderij-systemen als uitgangspunt zijn genomen en dat we binnen die aanname nadenken over hoe we dat systeem dierwaardig kunnen maken."

Luis in de pels

De functie van Jong RDA als luis in de pels kan volgens Maite nog wel worden verbeterd. "Wij verwachtten daar in het begin veel van, maar hebben toch wel gemerkt dat het vanuit de RDA lastig is om nét wat scherpere standpunten van jongeren mee te nemen en uit te dragen. Ergens snap ik dat ook wel, de RDA

is een gerenommeerd adviesorgaan met een brede en diverse samenstelling, dan moet je meestal toch nuance aanbrenge

Het vervolg op dit punt laat ze over aan haar opvolgers. Maite neemt in 2023 afscheid. “Het is niet nodig om te provoceren, maar het zou wel goed zijn als Jong RDA prikkelende dingen naar buiten kan brengen; vanuit het perspectief van jonge mensen. Ik hoop dat dit in de toekomst meer gebeurt. “

Joost Eringfeld: ‘Breder en meer representatief debat’

Een van de nieuwe Jong RDA'ers die in 2022 begonnen, is Joost Eringfeld (22). Hij studeert diergeneeskunde (master Landbouwhuisdieren) en dierwetenschappen (master Diervoeding in Wageningen). Joost is opgegroeid op het melkveebedrijf van zijn vader en oom in Voorst in de Gelderse Achterhoek en heeft de ambitie dit bedrijf samen met zijn familie voort te zetten.

Waar kende hij de RDA van? “In mijn studie kom ik de RDA wel eens tegen, vooral via de zienswijzen. Die hebben best veel impact. Ik volgde daarom de RDA op LinkedIn. Daar zag ik een oproep voor nieuwe leden voor Jong RDA.” Waarom heeft hij daarop gereageerd? “Het sluit sowieso aan bij mijn passie voor dieren en diergeneeskunde. Daarnaast vind ik het erg interessant om mee te kunnen denken over moeilijke vraagstukken en om te kijken of je met verschillende mensen vanuit verschillende invalshoeken samen tot een oplossing kunt komen. Ik ben daarom bijvoorbeeld ook lid van een studentendebatvereniging. Jong RDA past daar goed bij.”

Wat zijn zijn eerste ervaringen? “In oktober vonden de gesprekken plaats voor nieuwe leden, en in november zijn we toegelaten en hebben we de eerste vergadering gehad.

Foto: Paul Voorham Fotografie

Joost Eringfeld, nieuw lid sinds november 2022

Inmiddels heeft de nieuwe lichte kennis gemaakt met elkaar en de Raad. We hebben een goede introductie gehad.” Joost gaat in 2023 namens Jong RDA meedraaien met het forum voor de zienswijze over de spanning tussen gehouden en niet-gehouden dieren.

Perspectief verschillende generaties

Een belangrijke rol voor de jongerenraad binnen de RDA is het maken van de verbinding met de nieuwe generatie, stelt Joost. Dat zorgt volgens hem voor een completere visie op de maatschappij. “De Raad bestaat uit mensen die zich bewezen hebben op hun vakgebied en daarover veel kennis van zaken hebben. Op inhoudelijke opvattingen is er een duidelijk onderscheid te maken tussen bijvoorbeeld de visie van de

dierenbescherming en die van iemand uit de veehouderijsector. Door ook het perspectief van verschillende generaties erbij te betrekken, krijg je een nog beter en representatiever debat,” vindt hij. “De wereld verandert en je ziet dat er verschillen bestaan tussen generaties in de beleving van onze omgang met dieren. De vijftigers en zestigers van nu zijn opgegroeid in een tijd waarin het dier een heel andere plaats had in de samenleving. Tegenwoordig wordt bijvoorbeeld een huisdier bijna gezien als onderdeel van de familie, niet meer als een wezen met een bepaald doel; mensen maken zelfs een Instagram-account aan voor hun hond! Dat is niet iets wat ik persoonlijk uitdraag, maar in mijn generatie is dat wel heel gewoon. Als lid van Jong RDA kan ik dat vertolken in discussies binnen de Raad.”

Evaluatie 2015-2021:

Vanuit verbindende kracht versterken

In het afgelopen verslagjaar is de evaluatie van de RDA in de periode 2015-2021 afgerond en besproken met het ministerie van LNV. Het onderzoek is uitgevoerd door adviesbureau Berenschot. Met een van de onderzoekers, Bram Berkhout, blikken we terug.

De onderzoekers van Berenschot hebben de evaluatie uitgevoerd door een groot aantal documenten te analyseren en meer dan vijftig mensen te interviewen. Voor een belangrijk deel waren dat 'stakeholders': wetenschappers, Tweede Kamerleden, belangenorganisaties et cetera. Er waren ook gesprekken met leden van de Raad, medewerkers van het stafbureau en mensen bij de betrokken ministeries.

Wat zijn de belangrijkste conclusies? Berkhout: "De belangrijkste conclusie is dat het werk van de RDA van waarde is. De Raad staat bekend als een organisatie waarin veel

kennis aanwezig is en waar alle belangen rond het dier bij elkaar aan tafel zitten.

Roluitoefening verbeteren

De Berenschot-onderzoekers hebben ook geconstateerd dat de Raad sinds de vorige evaluatie stappen heeft gezet om de roluitoefening te verbeteren. "Een adviesorgaan moet bij de uitvoering van zijn taak goed in beeld hebben welke rol het kan spelen", legt Berkhout uit. "Bij de RDA is er bijvoorbeeld verschil tussen enerzijds onderwerpen waarbij er behoefte is aan het op een rij zetten van wetenschappelijke inzichten en maatschappelijke trends en anderzijds schurende kwesties. Bij een bepaalde rol past een specifieke aanpak. Je moet van tevoren goed bedenken welke rol je wilt spelen met het advies. En daarop pas je je werkwijze aan; en uiteindelijk ook hoe je rapporteert. Daarin heeft de RDA zich al enorm verbeterd. Maar we zien hier zeker ook nog ruimte voor verbetering."

Waar ligt die ruimte? “Wij zien bijvoorbeeld dat de Raad vrijwel altijd unaniem is in de adviezen. Bij veel onderwerpen is dat heel sterk, maar niet altijd. Bij bepaalde schurende kwesties is het volgens Berenschot juist goed om te zeggen: de meerderheid van de Raad vindt dít en er is daarnaast een groep die zegt dát, zegt Berkhout. “Een minderheidsstandpunt verdeelt de Raad weliswaar, maar dat kan van grote waarde zijn in situaties waarin grenzen verlegd moeten worden. Het helpt het ministerie om beter te begrijpen wat er speelt.”

Verbindende kracht

De titel van de evaluatie is *Vanuit verbindende kracht versterken*. Wat wordt daarmee bedoeld? Berkhout: “De RDA is het enige orgaan waarin zoveel verschillende belangen rondom het dier met elkaar praten. Van de landbouwsector en de vleesindustrie, tot aan de Dierenbescherming en voorvechters van dierenrechten. Dat is van grote waarde.”

De verbindende kracht is vooral belangrijk bij gepolariseerde thema's waar de kloof tussen de standpunten onoverbrugbaar lijkt. Berkhout noemt als voorbeeld de wolf in Nederland. “Dat is een vraagstuk dat in allerlei lagen van de samenleving reacties oproept en waarin partijen lijnrecht tegenover elkaar staan. Je ziet het eveneens met de publiekscampagnes gericht tegen de intensieve veehouderij. Ook die roepen sterke emoties op. Dit soort discussies zijn vaak enorm politiek en dat maakt het best ingewikkeld, er zit heel veel spanning op. Je ziet dat iedereen er het liefst van wegblijft, terwijl je wel verder moet met elkaar. In dat soort situaties kun je als adviesorgaan waarde bieden door helder te maken waar de spanning zit. Daarnaast geef je aan op welke punten men elkaar wél kan vinden; want die zijn er vaak wel degelijk.

RDA omarmt conclusies evaluatie

Volgens het evaluatierapport *Vanuit verbindende kracht versterken* voert de RDA zijn taakopdracht op een goede wijze uit. Er is erkenning en waardering voor de brede samenstelling van de Raad en de aanwezige kennis en expertise. De RDA wordt gezien als een goede verbinder bij vraagstukken over omstreden en moreel gevoelige onderwerpen. Een verbeterpunt is variatie in aanpak en de rapportages. Volgens het rapport heeft een adviesorgaan verschillende rollen, die elk een eigen aanpak vragen.

De evaluatie is intern bediscussieerd en besproken met het ministerie van LNV. De RDA herkent zich in de conclusies van de evaluatie en wil de aanbevelingen uit het rapport opvolgen. Zo wil de Raad in de toekomst nog duidelijker zijn vanuit welke rol een activiteit wordt uitgevoerd en de uitgangspunten die daarbij worden gehanteerd. Er is ruimte voor minderheidsstandpunten in zienswijzen, de voorkeurswerkwijze blijft unanimiteit bereiken. Het streven is gezamenlijk zoeken naar begaanbare wegen, vanuit de ervaring dat tijd investeren in elkaar leidt tot sterke trajecten en nieuwe inzichten.

Het [volledige rapport](#) is beschikbaar op de website van RDA.

Vooruitblik op 2023

In het nu lopende jaar verwacht de Raad tenminste drie zienswijzen af te ronden. Daarnaast wordt gewerkt aan een aantal nieuwe onderwerpen. In november heeft de minister voor Natuur en Stikstof verzocht om drie nieuwe zienswijzen op te stellen. Ook is de RDA gevraagd een dialoog over de wolf te organiseren. In 2023 bestaat de RDA 30 jaar. In dat jubileumjaar wordt de *Staat van het Dier* opnieuw opgemaakt en is de Raad host van het internationale EuroFAWC-congres.

Zienswijze over de spanning tussen gehouden en niet-gehouden dieren

In het beleid voor diergezondheid en dierenwelzijn heeft het ministerie van LNV te maken met verschillende belangen van gehouden en in het wild levende dieren. Soms zijn die belangen conflicterend. Dat speelt bijvoorbeeld bij preventie van dierziekten, zoals vogelgriep of Afrikaanse varkenspest, waarbij wilde populaties een besmettingsgevaar kunnen vormen. Ook kunnen maatregelen voor populatiebeheer en bestrijding van schade door in het wild levende dieren effect hebben op de natuur en het natuurlijke evenwicht.

De minister vraagt de RDA een beschouwing te geven op de spanning tussen enerzijds het welzijn en de gezondheid van gehouden dieren en anderzijds de belangen van in het wild levende dieren en de natuur als geheel.

Foto: Bert Jansen

Kans op besmetting met vogelgriep is een voorbeeld van spanning tussen gehouden en wilde dieren

Zienswijze over het doden van invasieve uitheemse soorten

Planten en dieren die buiten hun natuurlijke verspreidingsgebied zijn geïntroduceerd, kunnen inheemse soorten verdringen en een bedreiging vormen voor de biodiversiteit. Sommige exoten brengen ook gezondheids- of veiligheidsrisico's met zich mee. Voor het beheersen van het probleem worden vaak dieren gedood. Dat roept bezwaren op, vooral als het 'aaibare' soorten betreft zoals de wasbeer of de schildpad. De minister vraagt de RDA om een zienswijze op de spanning tussen natuur en biodiversiteit en de maatschappelijke bezwaren tegen het doden van dieren.

Dialogo over samenleven met de wolf

De terugkeer van de wolf – na 150 jaar afwezigheid – roept felle discussies op in Nederland. Aan de ene kant wijzen mensen op het gevaar van het roofdier en eisen beperkende maatregelen, aan de andere kant willen mensen de wolf juist beschermen als waardevol onderdeel van het ecosysteem. In 2020 heeft een RDA-forum zich al gebogen over dit onderwerp. Een van de denkrichtingen in dit forum was de organisatie van een maatschappelijke dialoog. In 2022 is een studie opgeleverd in opdracht van de Koninklijke Jagersvereniging en IFAW waarin nut en noodzaak van een dialoog is uitgelegd. In november van

Tina Horne Photo / Shutterstock

Het doden van invasieve uitheemse soorten is een van de thema's in 2023

het afgelopen jaar vroeg minister aan de RDA deze taak op zich te nemen. Het doel is over en weer begrip krijgen voor de verschillende standpunten en het voorkomen van verdere verharding van het debat. Daarnaast vraagt de bewindsman om te verkennen wat er nodig is om in Nederland samen te leven met de wolf en hierover een advies uit te brengen. Aspecten die daarin in elk geval aandacht moeten krijgen zijn: de positie van de wolf in de natuur, de beleefde zorgen en angstgevoelens bij mensen en de bescherming van vee.

Congres EuroFAWC

Begin juni vindt in Den Haag het EuroFAWC congres plaats, met de Raad voor Dierenaangelegenheden als host. Het internationale forum heeft tot doel de kennisuitwisseling

tussen de verschillende dierenwelzijnsraden te bevorderen, informatie over werkwijzen en *best practices* uit te wisselen en een netwerk voor de verschillende raden te bieden.

De nieuwe Staat van het dier

In 2018 bracht de RDA voor het eerst in kaart hoe Nederland omgaat met dieren. Hiervoor werd een publieksenquête uitgevoerd, waarvan de resultaten in 2019 zijn gepubliceerd in *Staat van het Dier*. Hieruit kwam naar voren dat de Nederlander over het algemeen begaan is met dierenwelzijn, dat men vindt dat dieren een moreel recht op leven hebben en dat mensen de plicht hebben om goed te doen voor alle dieren. *Staat van het Dier* liet zien dat de positie van het dier in onze maatschappij is veranderd. Vroeger werd het dier vooral gezien als productiemiddel, met de mens als eigenaar en heerser. Dat beeld verschuift, richting het dier als partner. Die veranderende

visie wringt soms met de praktijk. Die werden benoemd als schurende kwesties. Ze bepaalden voor een groot deel de agenda van de RDA in de afgelopen vier jaar.

Het onderzoek in 2018 was een nulmeting, met als doel om de enquête vierjaarlijks te herhalen en zo ontwikkelingen en trends te analyseren. In het afgelopen jaar werd de vervolgenquête uitgevoerd. De resultaten ervan staan inmiddels op de website van de RDA. De bevindingen worden bediscussieerd met stakeholders, onder meer tijdens het congres in april 2023. Later volgt een rapport met een beschouwing over eventuele veranderingen in de opinie over de positie van het dier en mogelijk nieuwe schurende kwesties die aandacht vragen. Dat rapport is de basis voor een nieuwe meerjarenagenda van de Raad.

Foto: Dreamstime

De publieksenquête *Staat van het Dier* is herhaald om ontwikkelingen en trends te analyseren

De Raad aan het werk

De werkwijze van de Raad

De RDA bestaat uit een voorzitter en maximaal 49 overige leden. Leden van de RDA worden op persoonlijke titel benoemd door de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) en hebben zitting zonder last of ruggespraak. De Raad brengt adviezen uit op aanvraag en op eigen initiatief.

Gevraagde adviezen kunnen vanuit het kabinet of de Tweede Kamer komen en ook van provincies of maatschappelijke organisaties – al dan niet via de betrokken bewindspersonen. De leden van de Raad zijn werkzaam in de wetenschap, het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties. Deze brede samenstelling maakt dat vraagstukken op een multidisciplinaire manier kunnen worden behandeld, wat leidt tot zienswijzen die vanuit verschillende invalshoeken zijn afgewogen.

Een verzoek om een advies van de RDA wordt getoetst aan de volgende criteria:

1. Heeft het vraagstuk betrekking op dierenaangelegenheden, in het bijzonder dierenwelzijn, diergezondheid en/of ethische kwesties?
2. Is de nodige expertise binnen of buiten de aanvragende partij onvoldoende voorhanden of is er behoefte aan een onafhankelijk langetermijnadvies?
3. Gaat het om een adviesvraag waarvoor een zeer brede vertegenwoordiging van het maatschappelijk krachtenveld is vereist?

Indien aan deze criteria wordt voldaan, kan de Raad besluiten een onderwerp op te pakken – hetzij op verzoek of op eigen initiatief. Een forum met een beperkt aantal Raadsleden wordt

ingesteld om het advies voor te bereiden. Indien nodig wordt dit forum uitgebreid met leden van Jong RDA of experts van buiten de Raad. Na bespreking in de Raad wordt een zienswijze over een bepaald vraagstuk uitgebracht. Alle zienswijzen worden openbaar gemaakt, onder andere door publicatie op de website van de RDA.

De Raad in 2022

De Raad begon in 2022 met 40 leden. Per november namen we afscheid van A.P.M. Kemps. In het verslagjaar zijn geen nieuwe leden benoemd. Aan het eind van het jaar had de Raad 39 leden.

Het juniornetwerk Jong RDA bestond begin 2022 uit vijftien leden. Drie van hen namen afscheid: A. (Arna) Danklof, MSc (december 2022), F. (Froukje) Kooter, BSc (november 2022) en S. (Steffie) van der Steen, PhD (september 2022). In november 2022 zijn vijf nieuwe leden begonnen: M. (Maaïke) Dijkhorst, J.S.M. (Joost) Eringfeld, J. (Jeroen) Kappelhof BSc, MSc, M. (Milou) Peperkamp BSc, MSc en M. Malou Vijfhuizen MSc. Eind 2022 bestond Jong RDA uit 17 leden. In het verslagjaar draaiden leden van Jong RDA mee in vrijwel alle fora.

De Raad ontving in 2022 drie adviesaanvragen van de minister van LNV. In november vroeg deze om een advies over de spanning tussen gehouden en niet-gehouden dieren, het doden van invasieve uitheemse soorten en over samenleven met de wolf. Ook heeft minister de RDA gevraagd een dialoog over dat laatste onderwerp te organiseren.

De Raad voltooide in 2022 drie zienswijzen. In maart verscheen *Dieren in het huis van Thorbecke*. In mei volgde *Doden van dieren aan het licht*, en in juli *Dilemma's in de wildopvang*. In 2022 werd gewerkt aan de zienswijze *Doden van zorgbehoevende dieren*, die werd gepubliceerd in maart 2023. In het verslagjaar is ook gewerkt aan een aantal andere zienswijzen die naar verwachting later in 2023 worden voltooid. Die onderwerpen zijn: Dieren in sport en ontspanning, Effecten van klimaatverandering op het welzijn van dieren, Diergezondheid productiedieren, Het dier in recht en instituties.

De voltallige Raad is in 2022 drie keer bijeengekomen, in januari digitaal en in april en november fysiek. Daarnaast waren er meer dan zestig bijeenkomsten van fora en deelgroepen. De meeste bijeenkomsten waren online.

RDA-leden en hun achtergrond

Prof. dr. J.J.M. van Alphen

Dierecologie
Wetenschap

Dr. ir. G.B.C. Backus

Landbouw en voedsel
Praktijk, beleid

J.P. van den Berg

Dierenbescherming
Praktijk, beleid

W.T.A.A.G.M. van den Bergh

Financiering
Praktijk, beleid

dr. B. Bovenkerk

Ethiek
Wetenschap

Dr. J.J.L. Candel MA

Beleid
Wetenschap, beleid

Drs. H.R. Chalmers Hoyneck van Papendrecht

Gezelschapsdieren
Praktijk

Prof. dr. ir. G.M. van Dijk

Beleid
Wetenschap, beleid

Dr. N. Endenburg

Mens-dier relaties, dierenmishandeling
Wetenschap

Prof. dr. R. Gehring

Veterinaire klinische farmacologie
Wetenschap

Drs. D. van Gennep

Opvang uitheemse dieren
Praktijk, beleid

Prof. dr. M.A.M. Groenen

Genetica
Wetenschap

Prof. dr. S. Haring

Filosofie en informatica
Wetenschap, praktijk

Prof. dr. ir. L.A. den Hartog

Diervoeding & Agro industriële ketens
Wetenschap, praktijk

A.L. ten Have-Mellema

Varkenshouderij
Praktijk, beleid

Prof. dr. ir. J.A.P. Heesterbeek

Gezondheidszorg landbouwhuisdieren, dier in wetenschap en maatschappij
Wetenschap

Drs. G. Hofstra

Beleid, gezelschapsdieren
Praktijk

J.A.M. Huijbers

Melkveehouderij
Praktijk

Prof. dr. ir. A. van Huis

Entomologie
Wetenschap

Prof. dr. ir. B. Kemp

Dierfysiologie, diergedrag en dierhouderij
Wetenschap

A.P.M. Kemps, tot 1 mei 2022

Welzijn productiedieren
Praktijk

Prof. dr. F.M. Langelaar

Diergeneeskunde
Wetenschap, beleid

Dr. L.J.A. Lipman

Veterinaire volksgezondheid
Wetenschap

Drs. F.E. Rietkerk

Dieren in diertuinen
Praktijk, beleid

Mr. C.W. Ripmeester

Juridische aangelegenheden
Beleid

Prof. dr. ir. T.B. Rodenburg

Dierenwelzijn
Wetenschap

Dr. M.C.Th. Scholten

Aquacultuur en visserij, onderzoekstrategie
Wetenschap, beleid

Prof. dr. Y.H. Schukken

Diergezondheid
Wetenschap

Ir. G.C. Six

Hobbydieren
Praktijk

Drs. M. Slob

Essayist en filosoof
Beleid

Prof. dr. G.R. de Snoo

Niet-gehouden dieren
Wetenschap, beleid

Mr. drs. J. Staman

voorzitter
Beleid

Dr. ir. J.W.G.M. Swinkels

Duurzame veehouderijketens
Beleid, praktijk

Drs. R.A. Tombrock

Dierenbescherming & dierenwelzijn internationaal
Beleid

Prof. dr. ir. J.C.M. van Trijp

Marktkunde, consumentengedrag
Wetenschap

Dr. H.A.P. Urlings

Voedselveiligheid, productintegriteit
Wetenschap, Praktijk

Dr. J.B.F. van der Valk

Proefdieren
Wetenschap, beleid

J. van de Ven

Geitenhouderij, gezonde dieren
Praktijk, beleid

Drs. F.A.L.M. Verstappen

Gezelschapsdieren, vogels
Praktijk

Mr. dr. J. Vink

Rechtsfilosofie
Wetenschap, beleid

Secretaris-directeur van de Raad is

Ir. M.H.W. Schakenraad

Leden Jong RDA

K. (Klaske) Bos, MSc

A. (Arna) Danklof, MSc
tot december 2022

M. (Maaïke) Dijkhorst, MSc
vanaf november 2022

D.M. (Dorien) Eppink, DVM MSc

J.S.M (Joost) Eringfeld
vanaf november 2022

M.A.A.M. (Maïte) van Gerwen, MSc
tot januari 2023

J.L.T. (Jasper) Heerkens, PhD

S.A.M. (Stéphanie) Luxen - van der Hoeven, MSc

J. (Jeroen) Kappelhof, BSc
vanaf november 2022

Ing. F. (Froukje) Kooter, BSc
tot november 2022

P. (Priscilla) Paulussen, MSc
tot januari 2023

M. (Milou) Peperkamp, BSc
vanaf november 2022

S. (Suzanne) Ruesink, BBA

R.S. (Reina) Sikkema, MSc

W.M. (Wim) Smit, MA

S.H. (Sophie) Snaas-Alders, MSc

L.M. (Lisanne) Stadig, PhD

S. (Steffie) van der Steen, PhD
tot september 2022

D.J. (Dennis) Vink, MSc

M. (Malou) Vijfhuizen, MSc
vanaf november 2022

Personeel en organisatie

Het RDA-stafbureau ondersteunt de Raads- en forumwerkzaamheden en is het dagelijkse aanspreekpunt voor de leden en alle andere belanghebbenden. Het team bestond in 2022 uit:

Ir. M.H.W. (Marc) Schakenraad
secretaris - directeur

Dr. T.J. (Tamara) Bergstra
commissiesecretaris

J.A.M. (José) du Burck
managementondersteuner, tot 31 december 2022

A.E. (Anne) van den Ende, MSc MA
commissiesecretaris

D. (Daniëlle) Hartman, MSc
commissiesecretaris

Dr. K. (Kirsten) van Hees
adjunct-secretaris, tot 1 mei 2022

Dr. ing. H. (Hans) Hopster
commissiesecretaris, vanaf 1 januari 2022

R.L. (Rosanne) van Oudheusden, MSc BA
commissiesecretaris

Mr. drs A. (Annemiek) Nap
commissiesecretaris, vanaf 1 januari 2023

Ir. R. (Ru) Pothoven
commissiesecretaris

W. (Wil) Scharroo
officemanager, vanaf 1 januari 2023

Drs. L. (Lotte) Stegeman
communicatieadviseur,
vanaf 1 augustus 2022

L. (Luca) Stolze, MSc
commissiesecretaris

